

INSTITUTIONUM MEDI- CINÆ RATIONALIS

LIBER IV.

Sive

HYGIEINA.

CAPUT I.

De

Sanitatis conservatione in genere.

§. I.

IN Conservanda sanitate potior ratio habenda est ventriculi & intestinorum, ut nempe ipsa chylicatio in ventriculo ritè & ex voto peragatur, atque digestio & secretio in intestinis cum debitâ fœcum evacuatione quotidie promoveatur. Quò decantata illa medicorum regula spectat. *Vicia coctionis prima nullibi corriguntur*: hoc est, illud quod attentari, lecerni, exaltari aut subiigi debebat in ventriculo & intestinis, si primam illam coctionem subterfugerit, etiamsi ad sanguinem devenerit, nullibi tamen visciditatem, acorem, aut alium saporem peregrinum, & excrementi naturam, deponet. Et ausim dicere, omnes fœdè morbos, præsertim chronicos, scaturigines suas habere in primis viis: ut ed majori cum sedulitate acidum illud vitale in ventriculo, & balsamicum amarum in intestino duodeno, quantum quidem possibile est, in mediocritatis statu con-

servare debeamus. *Omne enim nimium est nature inimicum.* Hoc est consuetus aether non fert ejusmodi remedia vel alimenta, quæ poro nimium immutant, aut alium fluidis conciliant ordinem & motum.

§. 2. Deinde cum Consuetudo sit altera Natura, etiam non temerè recedendum est à tali consuetudine. Nam *consueti longo tempore est deteriora sine minus molesta esse solent.* Aphor. Hippocrat. 50. S. 2. *Consuescere autem nihil aliud dicit, quam non amplius alterari.* Hinc fieri potest, ut cibos consuetos, etsi difficiliore sint, melius feramus, quam cibos melioris notæ; tato diu enim illis usi fuimus, ut non amplius alterent, hoc est, tot nunc in sanguine reliquerunt particulas, ut non solum nulla amplius ex adventu chyli minus temperati percipiatur lucta & pugna cum consueti aethere, sed quod ipsum etiam fermentum ventriculi

ex similibus partibus constet, & ob pororum similitudinem se ejusmodi alimentis citius insinuet, quàm aliis. Malè itaque consuleretur, si quis illos, qui a sævi cibus durioribus, aut Nicotianæ luctioni, statim ad contrariam diætã cogere vellet, quia *subitaneæ mutationes sunt periculosa*, & *peregrinus ether* subinde habet naturam filii, qui etsi prodigus sit, nequaquam tamen cum impetu, ejici debet, quin potius in contrariam viam blandè & sensim flectendus. Natura enim vult duci, non cogi.

§. 3. Porro sicuti injuria fit illis, qui secundum apices juris judicantur, quia summum jus est summa injuria: ita summa est in iustitia, *scholasticè vivere*, & palatum strictissimæ diætæ legibus submittere. Plus sane laxior diætã confert tuendæ valetudini, quam si ad *scholæ Salernitanæ* rigorem exigatur. Neque enim negari potest, illos qui strictissimæ diætæ addicti sunt, casu aliquo incidente plerumque gravius ægrotare, nec tam facildè restitui posse. Unde non malè *Celsus*; *Sanus homo & qui bene valet, & sua spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque alicui ægere. Hunc oportet varium trahere vitæ genus, modo ruri esse, modo in urbe sæpiusque in agro navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, siquidem & ignavia corpus hebetat, labor firmat; illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti modo ungi modo id ipsum negligere. Nul- lum tibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in convivio esse, interdum*

ab eo sertrahere, modo plus justo, modo non amplius assumere: bis de die potius quam semel cibum capere, & semper quam plurimum, dum modo hunc concoquat.

§. 4. Quamvis autem illi, qui integrâ gaudent valetudine, sibi rarius medicari debeant: imò juxtâ *Hippocratem* nunquam bene ferant medicationes leviores, quæ sc. cathartics & venæ sectione instituuntur: non temerè tamen & hæc præsidia contemnenda erunt, præsertim vernali tempore, quò vomitus vel digitis faucibus immixtis excitatus nunquam non conveniet etiam illis, qui cætero quin sani sunt. De fortioribus autem remediis longe aliter sentio; siquidem quandoque pro Medicina erit, non uti remediis. Unde non possum non illorum mirari liberalitatem, qui quâcunque datâ occasione etiam benè valentibus sua obtrudunt arcana, & sub specie alicujus providentiæ homines obtortò quasi collò ad pharmacopoliã mittunt, quasi ibi vita longa vernalis proflet: non attendentes, medicinam instar gladii in manu imprudentis ad utrumque esse paratam.

§. 5. Sed quid de *Pilulis Francofurtensibus* statuendum, quibus plurimi ad præservandum utuntur? Harum basis est *aloe*, sale quodam acri abundans, quod per lotionem elutriare satagunt, ne glandulis arteriarum adhærescens hæmorrhagias excitet; neque enim vana illa sunt, quæ de vi hæmorrhoides aperienti dicuntur. Interim tamen illarum usus tolerari potest, tum quod amaritudine sua mucus abstergant, tum quod citra magnam turbationem deobstruant, sicq; corpus à morbis

morbis immune reddant, qui omnes rationaliter ex obstructionibus oriuntur, quò nomine phlegmaticis, melancholicis & senibus commendari possunt.

CAPUT II.

De

Sanitatis conservatione in specie.

§. 1.

Restè quidem dicitur, *sani omnia sana esse*, modò non in quanto peccetur: cum autem Sanitatis maxima sit latitudo, eaque non consistat in puncto, sed in lineâ, vix crediderim, regulam hanc omnibus ac singulis accommodari posse. Ea propter miror, quod omnes ferè Præctici, & qui auctoritate medentur, omnes ac singulos homines ad Scholam Salernitanam ablegare soleant, quâsi sicuti in aliis scholis plures diversæ ætatis & capacitatis discipuli informantur, ita & hic universalis vivendi ratio omnibus applicari possit; cum potius pro diversitate constitutionum tot præscribendæ essent regulæ, quot in hoc sanitatis ludo reperiuntur hospites. Vetus cum & hoc Medicorum superet captum, ipsisque privata hæc deficiat experientia, facilè inde concludi potest, unum quemlibet in hoc quidem negotio sibi ipsi posse esse Medicum, atque accuratius nosse, quæ juvant & profunt, aut nocent, quàm si Medicum ex professo adhibeat, vel secundum alterius beneplacitum vitam suam componat. Sed cum homines æque facilè sibi quàm aliis blandiri soleant, neque omnibus datum sit ad omnes circumstantias in propriâ causâ attendere, non abs te erit, hæc pauca

quædam de Diætâ, à primordiis vitæ ad decrepitam usque senectutem instituendâ, præmittere, quò quilibet, cui cordi est sanitas, scire possit, quæ nam præcipuè in sex rebus non naturalibus administrandis observari debeant.

§. 2. Notari autem velim, quod fundamenta sanitatis liberorum ab ipsis quidem parentibus ponantur, sed quod à matre gravidâ vel roborentur, vel convellantur & infirmantur. Omnes itaque morbi hæreditarii radices suas vel in fermentatione illa feminali, quando prima sanguinis guttula nascitur, vel in chylo materno, quo infans in utero nutritur, habebunt. Equidem nemo inficiatur, factâ conceptione totam massam sanguineam non parum alterari, ipsumque succum nutricium valde depravari, id quod vel ex gravidarum facie quandoque legerit licet: unde lac, à sanguine secretum in utero, postmodum in tenellulo fœtus corpore in angustissimis partium solidarum tubulis contumacissimas parit obstructions, & majorem successu temporis acquirens acorem & visciditatem, tandem post nativitatem quâ datâ occasione excutitur, & sub seminis morbofi forma sanguini confunditur, à cujus mixtione & motu cû

I s

abludat.

abludar, chronicos non solum sed etiam acutos morbos producere aptum est. E quibus patet, quantum momenti in regi-

mine gravidarum positum sit, de quo nunc in Capite sequenti,

C A P U T III.

De

Dieta gravidarum.

§. 1.

ARgumentum hoc tractavit *B. Etmullerus*, omnemque visus est occupasse fundum: verum cum plura in eo contineantur, quæ nunquam satis dici possunt, et si vel centies repetantur, placet pauca quædam in medium proferre, & primis digitis capita saltem rerum intendere.

§. 2. Nocent itaque gravidis (1.) illa, quæ liquorem animale valde convellunt. (2.) Quæ turbas in sanguine excitant. (3.) Quæ in primis viis facilè accescunt, & chylicationem juxta ac digestionem depravant. (4.) Quæ uterum vel mediate vel immediate valde irritant, & concutiunt. Ergò exulare debent graveolentia & fœtida, vehementiores animi passiones, Cathartica, diætetica, cibi flatulenti & valde fermentescibiles, vinum, cerevisia tum recens tum vetus, motus corporis vehementior, sternutatoria, clysteres acriores, ponderis elevatio, brachiorum distensio, pedum divaricatio, cinctura corporis strictior.

§. 3. Huc spectat *Vena Sælio* intempestivè & in loco minus convenienti instituta. Si enim prudenter administretur, usque ad eò necessaria est in gravidis, præsertim medio gestationis tempore, ut et-

iam nunquam omitti debeat: quippe si quod aliud hoc profectò remedium ab abortu præcaver; neque tantò stipatum est periculo, ut vulgo quidem creditur, ut vel extra medium gestationis tempus, si indicetur, tuto adhiberi possit. Sic sæpius & adhuc nuper in persona nobili, ter circa finem mensis secundi & initium tertii abortum passa, in septima à conceptione septimana venam secare jussi, quam & undecimâ & vigesimâ septimanâ optimo per dei gratiam successu reiteravi. Quod si Medio gestationis tempore fuerit neglecta, & abortus metus remedium exigat, licebit eam & ultimis mensibus instituere, quò remedio efficies, ut partus vitalis edatur, qui V. S. susque deque habitâ vel paulò ante partum vel instante jam partu suffocatus periret.

§. 4. Cæterum quod ipsa concernit medicamenta, laudo primis mensibus absinthiaca, & alia temperata amara, additis semper carminativis, & ultimis mensibus magis spirituosis; interpositis tamen cardiaca, quæ diutius in sanguine manent, & acidum in remotioribus locis corrigere possunt, qualia sunt omnia absorbentia temperata, ex æthereis parata. Eum in finem

nem commendantur corallia, essentia panis cum vino Malvatico, aqua epileptica *Langii*, balsamus embryonum, aqua flor. aurant. aqua Mirabilis, mentha, imò quod paradoxum videbitur aqua pulegii, quæ ob vim carminativam & terdativam ipsis etiam prægnantibus citra

ullum aliquod periculum dari potest: quid enim amabo te pulegium præter vim aromaticam seu sal volatile oleosum in se continet; anne propterea gravidis est infensum, quibus cæteroquin tot spirituosa, confortantia vulgò dicta, commendantur?

CAPUT IV.

De

Regimine puerperarum.

§. I.

Circa regimen puerperarum, quod in præservando omne fert punctum, statuo, quod puerperæ cum graviter & periculosè vulneratis pari passu ambulent, eademque victus ratione tractari debeant, fugiant ergo frigida, acida, acria, valde fermentescibilia & putrilaginosa; diæta sit ex carnis, reliquis etiam victus sit tenuissimus, transpiratio autem ob lac ab utero ad sanguinem revertens sit largior, & corpus in continuo sed æquali & tem-

perato detineatur madore. His avertes gangrænam, putredinem, febres, præsertim inflammatorias; quæ puerperarum pestis audiunt, & sæpius brevi temporis spatio etiam robustissimas jugulant.

§. 2. Pari sedulitate animi pathemata proscribi debent, hæc enim, præsertim terror & ira, in puerperarum sanguine, ad coagulationem jam pronò, luctuosam plerumque exhibent catastrophem, quod ipsa experientia totâ die loquitur.

CAPUT V.

De

Diæta à primâ infantia usque ad mediâ etatem observandâ.

§. I.

Infan in lucem editus non statim lacte vel pulve nutriendus est, ne meconium acido austerum, in primis delitescens viis,

recens assumta morbofo contaminet caractere: quapropter illud ante omnia oleo amygdalarum, aut tantillo mellis est evacuan-

evacuandum, quò mucosæ sordes ex intestinis foras eliminentur, quibus detentis gravissimis morbis laxaretur janua. Hoc expeditò nutriatur quotidie lacte materno, & pulmentis non aded viscidis, huic enim ætati insensibilissima sunt viscida, frigida, acida, quibus terrores & vigiliæ addimus. Porro cum infantes plerumque plus lactis vel pulvis assumant, quam digegere possint, etiam in hac ætate transpiratio cutanea promovenda erit, id quod baneis subinde adhibitis & frictionibus obtineri potest.

§. 2. *Pueris* subtrahenda sunt mellita, lactinia, sacharata, omniaque muscarum sordibus & ovis conspurcata, quippe hæc ætas admodum est obnoxia lumbricis & inde natis symptomatis.

§. 3. Conveniunt autem *pueris* blandiora vomitoria subinde exhibita, nihil enim est, quod morbos puerorum certius & tutius vel avertat, vel profligat, quam si taburra viscida & acido austera per vomitum expurgetur. Quod si literis & studiis animum applicare debeant, in eo potissimum locanda erit opera, ut Mens per rectam ratiocinandi ducatur viam, cum mentes æquabiliter inter homines distributæ sint, & nulla præ alia quoad connatas facultates habeat prærogativam. In hanc rem multa desumi possunt ex *Cartesio*, & *Autore doctissimo*

Tractatus Medicina mentis & Corporis inscripti. Attamen in eo peccant Pædagogici bene multi, quod in pueris innatas notiones negligant, & peregrinas atque fictitias intempestivè & ad verbera usque in spem futuræ oblivionis imprimant. Rectius consulerent memoriæ & iudicio, si etiam pueros Elementa Geometriæ & Matheseos docerent, quò adultiores facti vim demonstrationum ex certis & evidentibus principiis etiam aliis in scientiis assequi & in sui usum convertere possint. Sed ita fert mos hujus sæculi, ut multi malint infantes suos ignorantæ & inscitæ genis tanquam alteri *Moloch* immolare, quam permittere, ut per veram philosophandi semitam ducti verum à falso maturè discernere discant.

§. 4. *Juvenibus & adolescentibus* conducunt saltationes, venatio, aliaque exercitia moderatè adhibita. Nocent nimiam vi agitatoriâ prædita, purgantia, ira, venus, vinum. Moneri etiam debent, ut se ad politiores mores & honestum vitæ genus maturè componant, quem in finem Ethica in inferioribus classibus doceri deberet; nec est quod difficultatem objicias, cum igenia ad Rethoricam apta etiam studio Ethico faciliè applicari possint. Sed quis omnes Scholarum notabit errores, quia ab imis subcellis ad ipsos Magistros usque se extendunt?

CAPUT VI.

De

Medie & decrepitæ ætatis diætæ.

§. I.

Pares si non majores in *æate mediâ* circa sex tertium non-naturalium administrationem committuntur errores. Esto pro regula universali: *In omnibus qua pro sanitatis conservatione adhibentur, intra mediocritatis terminos subsistendum est.* Deinde cum crescentibus annis crescant labores, studia, & curæ, impossibile ferè est, ut non aliqua in primis viis colligantur cruditates, ipseque succus nutritivus ab indole sua degeneret, id quod lassitudine sponteâ & insolito labore post somnum proditur; quibus a verrucandis maturè adhibenda sunt remedia, inter quæ sudatio, evacuandi genus, quò natura vix per momentum carere potest, omne fert punctum, cum humores vitiosi extra ambitum primarum viarum divagantes vix per commodiorem viam foras eliminari possint. Utcunque verò sic sanguis à sordibus liberetur, proficuum tamen erit, si hac in ætate ad volatilandum fermentum & mucum stomachalem resolvendum tinctura appetitiva Mœbii subinde ad guttulas quindecim vel viginti cum potu ordinario propinetur.

§. 2. Ad eundem scopum obtinendum commendamus etiam infusum Thee, quod præter vim attenuandi quæpoller, lympham acidam vel austeram e-

gregiè temperat & corrigit, poros ventriculi potenter referat, respirationem faciliat, & sensibilem transpirationem promovet, & feri per vias utinarias excretionem feliciter expedit. Hinc est, quod *urina, à potu Thee largius sumto, reddita, colore magis tincta sit, secus quam illa, quæ post alios potus excernitur, argumento non contemnendo, quod potus Thee non solum poros ventriculi & vesicæ, sed totum contextum vasculosum integris viribus permeaverit.*

§. 3. Inter remedia *senili ætati* sacra omnibus palmam præripiunt antiscorbutica; ego enim inter scorbutum & morbosam senectutem profus nullum agnosco discrimen. Eapropter levè proscribimus cathartica vehementiora, calidiora exsiccantia, inter quæ *vinum* quoque sub cæsum venit: Quamvis enim lac senam vulgò vocetur, æquè facile tamen acescit in primis viis, & sanguini insidias struit; deinde admodum exsiccatur, humidam particulam educendo, vel minorem motum ipsis conciliando, aut obstructions producendo, in quo natura siccitatis propriè consistit. Laudamus interim Zingiber conditum cum enula, calamo aromatico, nuc. Moschat. & succoladâ, ceu magnum adversus senectutem præsidium, quibus addo car-

nem

nem viperinam, sæpius cum carne caponis, gallinæ vel perdicis comestam, aut in gelatinam redactam. In debilioribus concedimus tantillum vini gallici, hispanici aut malvatici cum aliquot guttulis falis volatilis oleosi stomachalis, præsertim post prandium vel cœnam.

§. 4. Quæri hîc solet, an Medicus certam ciborum quantitatem determinare possit? R. cibum ob subjectorum varietatem, diversumque vitæ genus, nec pondere nec numero mensurari posse. Si enim liquor gastricus rite se habeat, licebit ad sacietatem comedere. Sin vero acidum prædominium obtinet, ipseque ventriculus ad appetendum robustus, ad coquendum autem debilis sit, conducet sa-

nitati, non satiari cibis; aut semel vel bis in hebdomada à prandio aut cœnâ abstinere. Animadvertes autem facillè, an chylicationis negotium ex voto expediatur, si scilicet nullus post cibum in ore peregrinus sapor, si nulla post pastum inflatio ventriculi observetur, si caput non fuerit grave, atque ad munia corpus sit alacre.

§. 5. Quæritur etiam de somno, utrum post prandium concedi possit. Sed quidni licebit dormire somnolento? neque ullam videmus rationem in contrarium, & quæ *Schola salernitana* pronunciat, falsò mirantur suppositò. & ascensum vaporum ad cerebrum è ventriculo pro fundamento habent.

CAPUT VII.

De

Cibis ex regno Vegetabili sumendis.

§. I.

HActenus de Diætâ egimus, nunc de ipsorum alimentorum qualitatibus dicendum erit, ut eas nobis magis reddamus perfectas.

§. 2. Describitur *alimentum*, quod sit omne illud, quod corpus nostrum nutrit: sive quod motu, poris, & figuris suis, partium fluidarum & solidarum poris, figuris & motui in corpore nostro convenit, aut non multum contrariatur.

§. 3. *Alimentum medicamentosum* dicitur quod præter illas particulas alias in se continet, quæ corpus nostrum alterant, & à poris & figuris sanguinis atque consueti ætheris motu abludunt.

§. 4. *Panis* benè fermentatus & benè coctus continet in se acidum ventriculo gratissimum, & solo etiam odore languentes reficit. Si fuerit viscidior, in mucum acidum abit, præsertim si à furno adhuc calens assumatur, quippe particulae crassiores & viscidiores in majori adhuc posita motu facile poros ventriculi & intestinorum ingrediuntur, ibidemque contumaces pariunt obstructiones, unde colica suos sæpissimè habet natales. Idem esto iudicium de placentis recentibus aliisque omnibus, quæ in glutinosam partem facile abeunt, & propterea primis viis infensissima sunt.

§. 5. *Pisca.*

§. 5. *Pisana* ex hordeo parara languentibus & alimentum & medicamentum præbet. *Oriza* viscidior est, unde magis flatulenta, & ventrem fistit. *Juscula avenacea* tenuitate suâ corpus facile permeant, & tussientibus, phthificis, asthmaticis, hypochondriacis, aliisque tesui utentibus valetudine, apprimè conueniunt. *Milium* terrestre est, & corpori crassum præbet pabulum.

§. 6. Omnia *legumina* sunt flatulenta & viscida, præsertim torrida & exsiccata: quò ergò diluta magis ac humida adhuc erunt, eò erunt meliora. Corrigi debent aromaticis, visciditatem temperantibus.

§. 7. *Raparum* particulæ duplicis sunt generis, crassæ terrestres, subtiles & tenues: illæ per primam coctionem auferuntur: hæ reclusâ magis in decocto secundario textura evocantur, unde secundarium raparum decoctum obtinet vim diueticam, lympham crassam incidendi, & acidam corrigendi, atque in tussi, quartana, melancholia & dysuria prudenter commendatur.

§. 8. *Radices ssari, napi, pastinaca*, copiosum suppeditant chylum, venerem stimulant & menses movent. *Radix petroselinum* difficilis coctionis & difficilioris digestionis est, *Raphanus sylvestris* est scorbuticorum solatium, hinc in cruditate acida corrigenda, in hypochondriaca, mensium suppressione, & obstructionibus viscerum tollendis, præsentaneam spondet opem.

§. 9. *Raphanus* sale volatili abundat phlegmate magis diluto: Resolvit mucum in primis viis, bilis visciditatem emendat, & succum pancreaticum deti-

net in officio, flatus discutit, & urinam potenter movet.

§. 10. *Allium* sale suò volatili acri corrigit lympham acidam & viscidam, succos magis fluidos reddit, prodest, hypochondriacis & vermes necat. Multis tamen ob vim agitatoriam, qua gaudet, infensum est, & in imo ventre non minùs quam capite turbas excitat. Ab hoc gradu differunt *cæpa, sinapi, porrum*.

§. 11. *Endivia, portulaca, rapunculus esculentus, baccabunga, flor. borraginis, buglossa, nasturtium aquaticum, phlogolin* & bilis æstum temperant, somnum conciliant, & salia acria diluunt. *Bellis minor* & *numularia* phthificis sunt solatiò. *Asparagus, chere folium, petroselinum, chelidonium minus, nasturtium hortense, cochlearia, lupulus, alleuiant scorbuticos, menses & urinam ciunt, asthmaticos iuvant.*

§. 12. Inter herbas culinales sunt *beta, blitum, atriplex sativa, malva, spinachia, brassica alba & rubra*, quæ alvum blandè lubducunt, & humectant, atque simul aliquod præbent papulum. *Brassica capitata* mariâ condita turbas in primis viis movet, sanguinem tumultuarie fermentat & capiti nocet. Interim nititur in vetitum, & hanc theriacam ferculorum etiam præter meritum inter delicias ponimus.

§. 13. *Pyra* & *poma aromatica* melancholicis & hypochondriacis apprimè conveniunt, *dulcia* alvum servant lubricam, *acida* æstum temperant, *acerba* & *austera* potenter adstringunt. *Cidonia* temperatâ suâ aciditate dicata sunt ventriculo.

§. 14. *Amygdala dulces* & *passula multum*

K

multum nutriunt. *Amygdale amaræ* reddunt vias urinarias patulas & ab ebrietate præservant. *Nuces juglandes recentes* copiosum chylum suppeditant: *ex siccatâ annosa* sale rancido & acri pectori & capiti nocent: idem iudicium esto de *avelanis*. *Glandium & castanearum* particulae sunt crassæ & valde viscidæ, quod si tamen à potentiore fermento in primis viis attenuentur, chylum pinguem & oleosum suppeditant. *Nuces pinea & pistacea* optimè nutriunt, humorum acrimoniam temperant, & semen augent. *Cappares* conditi acescunt in ventriculo & difficulter coquantur. *Olivæ* abstergunt & mucum stomachalem detergent: Earundem *oleum* assumptum diffundit se per totum corpus, si quidem meatus fuerint patuli, sanguinem cæterosque succos temperat, & primas vias lubi-

citat, omni ætati magnum præfidium.

§. 15. *Pruna, mala persica, mora, fraga, melones, cucumeres*, faciliè in liquamen putridum abeunt, fermenta viscerum destruant, & præviâ fermentatione aciora spicula extravertendo choleram, alvi fluxum, colicam, & varii generis febres producant. Ridiculum sanè est, quod vulgò prætenditur de vi refrigerante: quasi vetè illa, quæ refrigerant, hoc est succorum vitalium motum sistunt, ad vitam protrahendam sint idonea.

§. 16. *Fungi* prodeunt ex sordibus terræ, & in corpore nostro in sordibus revertuntur. *Saccharum Balsamicâ* suâ vi temperat lympham pectoralem acioram factam, vi autem *acidâ* rodit ossa, & sanguinem cum cæteris succis aciorum reddit, sicque venenum in cauda habet, mel est in ore, fel in corde.

C A P U T VIII.

De

Cibus ex regno animali desumendis.

§. I.

Caro si illa recens malè audit ob glutinosa: em; fumo exsiccata ob sal mutatum sanguini est infestum, & difficilioris censetur coctionis. *Caro vervecina, aprugnina, vitulina, bubula, leporena, cervina, agnina*, succum alimentarium satis copiosum suppeditant.

§. 2. Animalium viscera, ex remittentibus, partesque tendinosæ ob rigidiores fibras difficilimè coquantur, aut in chylum mutantur.

§. 3. *Gallina, capones galli indicus, uro*

gallus, perdices, turdi, alauda, anseres & anates juniores, salubrem præbent succum & optimè nutriunt.

§. 4. Inter pisces tunc se commendant salubritate *salmo, rotta, lucius, perca, carpo, fundulus, mustela fluviatilis, halec*. Quæ viscosi sunt, aut exsiccati, multum pituitæ suppeditant, & concoctu difficiles sunt.

§. 5. *Canceri* succulenti sunt, & acrimoniam salum obrundunt: *Ostræ, Cochlea, & testudines* chylum pinguem, sed paulò

paulò viscidum, in recessu tamen sal volatile obrinentem, præbent.

§. 6. *Lac* optimè nutrit, quò non datur præstantius. Neque enim opus habet, ut in chylum abeat, sed sufficit, si leviter in primis viis alteratum crassamentum calescolum deponat, reliquã autem sui parte sanguini confundatur. Verùm cum ab acido aliorum ciborum, qui in una eademq; mensa assumuntur, admodum alteretur, & peregrinum in primis viis acquirat acorem, sapius mutatò habitum in venenum abit, & graviorum symptomatum auctor existit. Eapropter aut so-

lum comedendum, aut mensa profectibendum.

§. 7. *Casus recens* terrestreitate sua retardat chylificationem; *inveteratus* salibus suis acrioribus turbulenta & inordinatas excipit in corpore fermentationes. Uterque hypochondriaci & passioni hystericae obnoxius infensus censetur. *Butyrum recens* facile distribuitur & optimè nutrit. *Ova tremula* parte vitellina nutriunt, sed albumen facile in duritiem concrecit. Frixia aut indurata sale acri coctioni primis in viis struunt insidias, & fermenta corrumpunt.

CAPUT IX.

De

Potus.

§. 1.

UT coctio fiat in humidò, & undulatorius sive tremulus palati & faucium fibrillarum motus (in cujus immixtione vel augmentatione ratio formalis sitis consistit) conservetur, aut restituatur, potus inter comedendum subinde assumendus est, quò fermentum ventriculi paululùm diluatur, (multis quippe languet appetitus, donec semel biberint,) & assumta accuratius & facilius misceantur, atque fauces cum lingua & salivalibus glandulis humectentur.

§. 2. Primum autem inter alia potulentis sibi vendicat locum *Aqua*, tum jure antiquitatis, tum salubritatis prærogativa, & in respectu potus medicus meritò suò audit, quod lubricitate & flexibili-

tate particularum sese poris cujuscunque sint figuræ facile infinet, acidum vitiosum temperet, salia diluat, pituitam fluidiorem reddat, bilis æstum demulceat, & sanguini humiditas particulas restituat; superfluum autem tum per vias urinarias, tum per exteriorem corporis superficiem & ambitum iterum excernatur, & quod caput rei est nullibi acescat, ut ipsis etiam ægrotantibus, modò frigus ejus non obstet, turò propinari possit.

§. 3. Eligatur itaque *aqua fontana*, valde limpida tenuis & crystallina, quæ levis & omnis odoris atque saporis experta est. Quod si fortè particulas heterogeneas & limosas in recessu habeat, coctione emendetur.

K 2

§. 4.

§. 4. Crassiores magisque ponderosæ sunt *purealis, palustris, pluvialis, fluvialis* &c. & limo, sabulo, sale aut ramentis metallicis gravida, quibus fœculentiis in primis viis præcipitatis chylicationem & digestionem interrumpunt.

§. 5. Sed remoram haud exiguam injiciunt calamo, qui persuasum habent, *aquam* minis gratam & convenientem esse ventriculo, ipsamque chylicationis negotium potum expetere, qui præter vim calefaciendi virtute quoque polleat confortandi Stomachum. Verùm attendenda quæstio! quid sibi velint obscuro illo termino confortandi ventriculū; Multa enim sunt, quæ diverso respectu dicuntur stomachia, sive quibus vis tribuitur confortandi stomachum, sed cum diversi sint generis, explicandum erit, quid sit confortare. Iplum profectò ventriculum omnium optimè confortant, quæ poros non alterant, eosque in figura & situ non mutant, nec tubulos obstruunt, quo rectius de aqua quam de aliis liquoribus dicetur. Quod si ad experientiam provocare velis, obtendens, plures esse, qui aquam non possint ferre, & qui à potu aquæ stomachi dolore vel inflatione conquerantur, per me faciliè id quidem licebit, qui in recessu habeo, quibus plumbæ hæc tela rerundere possim. Primò enim facit pro me decantata regula, *consuetæ etsi deteriora insuetis minus nocere solent*: deinde alia insoliti hujus effectus subest causa, quæ in ventriculi vitiosam dispositionem potius quam in aquam redundat. Quippe si hæc ob contumaces obstructions pororum ventriculi & intestinorum nequeat distribui, fluctuabit

in primis viis, alcali suò occultò, vel rectius, insinuando se angustissimis poris asumptorum, ita ut plures ejus particulae solâ materiâ primi elementi sint cinctæ, subitaneas effervescentias & inflationes excitabit: quod alii quoque liquores potulenti majori sæpiùs cum impetu facere solent.

§. 6. Itaque haud peccavero, si dixerim, *vinum & cerevisiam* aquæ postponenda esse: imò vel ob hanc solam causam quod in corpore nostrò faciliè acelescant, vix admitti posse pro potu ordinariò. *Kinum* ergò interea merito refertur medicamina, quæ aut jugulant, aut nocent, & quæ rarius in ulum vocari debent. Quamvis enim sale suo volatili oleoso sanguini vigorem & activitatem super addat, ejusque ulum omnimodò improbare non possumus, nemo tamen est ex Medicorum ordine, qui ambigat, sanguinem & lympham ex crebriori vini usu acelescere, & ad coagulationem disponi, unde succus nutritivus in capillaribus vasculis faciliè præcipitatur, præcipitatus restagnat, restagnans plus acelescit, acelescens vicinos succos præterlabentes inquinat, ut inde varia emergant phænomena, toti œconomix animalis fatalia.

§. 7. Impossibile quoque videtur, vini salubritatē in specie & in vitæ individuum determinate; Ecquis enim à priori scire poterit, an *ather* hujus vel illius vini amicus sit *atheri consueti* sanguinis nostri, cum illud ab experientia dependeat, & quod quilibet faciliùs in se experiri poterit. Inde est, quod multi vinum rhenanum eligant, alii aliud. Sunt qui Mosellanum commendant, quod alii cul-

pant.

pant. Multi benè ferunt vinum gallicum, à quo alii se pejus habent. Medicus octuagenario major nunquam graviori infestus morbo rogatus à Principe, quò arcanò usus fuisset ad prolongandam vitam, festivè respondit; Meum arcanum fuit vinum rhenanum.

§. 8. *Cerevisia* bonæ notæ censetur, si sit tenuis, clara & lupulò modicè condita. *Triticæ* multas particulas viscidas in recessu habet. Utraque suos patitur manes, & in primis viis ace-

scit, sicque valetudini minùs convenit. Omnis itaque impendenda opera, ut acies tollatur, quæ carminativis & aromaticis si non subjugari saltem infringi potest.

§. 9. Possunt alii quoque liquores potum suppeditantes ex passulis & tartaro, vel ex liquiritia cum semine anisi vel fœniculi; vel ex solâ farinâ à venacèâ, vel ex ceralis, pomis citri & cinamomò cum aqua coctis præparari. Quò potum *Caffè* & *Thee* cum santalo quoque referimus.

FINIS Libri Quarti.

K 3

INSTI.